

Borys TYNKA

PRZEWODNIK
PO ODESSIE

Charków
FOLIO
2019

Historia Odessy

Terytorium obszaru, na którym powstała Odessa, było zaludnione przez starożytnych Greków, zamieszkujących niewielkie osady przy linii brzegowej morza Czarnego, już w VI wieku p. n. e. Grecka kolonia na przestrzeni wieków przechodziła wielokrotnie pod władanie przygranicznych mocarstw oraz koczowniczych plemion. W XIII wieku nastąpił okres tzw. Złotej Ordy i tereny północnego wybrzeża morza Czarnego zostały opanowane przez tatarów. Na początku XV wieku tereny przyszłej Odessy znalazły się pod panowaniem Wielkiego Księstwa Litewskiego. W późniejszych latach powstała w tym miejscu osada pod nazwą Hadżibej, a cały obszar został zagarnięty przez osmańskich Turków.

Osada zaczęła zyskiwać coraz większe znaczenie strategiczne. Zajmując cudze ziemie, chanat krymski postanowił zakorzenić się na nich, budując twierdze obronne m. in. w Oczakowie i Akermanie. W 1765 roku zamieszkujący osadę Hadżibej Turcy wybudowali niewielką kamienną twierdzę, która przyjęła nazwę Eni-Dunia, co oznaczało w tłumaczeniu z języka tureckiego Nowy Świat. Częściej jednak nazywana była twierdzą Hadżibej od nazwy osady znajdującej się w pobliżu. Znajdowała się na terenie dzisiejszego Primorskiego bulwaru pomiędzy schodami Potiomkinowskimi a pałacem Woroncowa. Otoczona była wysokim murem z basztami. Na początku XVII wieku osada Hadżibej stała się bardzo ważnym

punktem strategicznym na północnym wybrzeżu morza Czarnego, gdyż właśnie stąd wysyłane były do Turcji drogą morską różnego rodzaju towary oraz niewolnicy z terenów Ukrainy. Morze Czarne zaczęło stanowić pokusę dla Rosji, nowego imperialnego mocarstwa.

Car Piotr I wywalczył dla Rosji w licznych wojnach dostęp do morza Bałtyckiego, wszyscy jednak doskonale zdawali sobie sprawę, że dla rozwoju handlu i zabezpieczenia granic na południu imperium rosyjskiego niezbędny jest dostęp do morza Czarnego. Korzyści po uzyskaniu dostępu do czarnomorskiego wybrzeża według ówczesnych specjalistów miały być ogromne, zarówno pod względem ekonomicznym, jak i politycznym

Car Piotr I

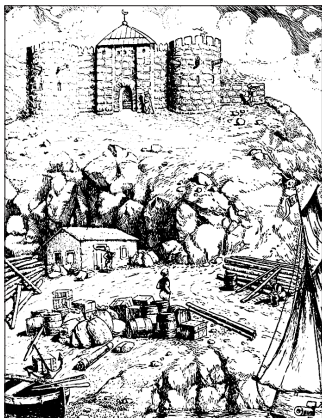
Caryca Katarzyna II

oraz wojennym. Korzyścią miały być głównie porty, w których woda przez większość okresu zimowego nie zamarzała, oraz, co ważniejsze, umożliwiony bezpośredni dostęp do morza Śródziemnego. Dzięki nowoczesnej jak na tamte czasy strategii i sprytniej dyplomacji, Turkom osmańskim oraz Tatarom krymskim zaczęła zagrażać Katarzyna II, ówczynie panująca caryca. Na rozkaz carycy rozpoczęto budowę okrętów wojennych oraz handlowych.

W 1783 roku do Rosji przyłączono Krym. Kilka lat później, w 1787 roku, Turcja zażądała zwrotu półwyspu, na co oczywiście Katarzyna II nie wyraziła zgody. Wybuchła kolejna wojna rosyjsko-turecka. W latach 1787—1791 rosyjskie

Zdobycie twierdzy Hadżibej. Artysta Piotr Pantelejmonowicz Porhet

Twierdza Hadżibej

wojska pod dowództwem generała Suworowa zajęły tak ważne punkty, jak Oczaków, Kiszyniów, Bendery, Akerman. Turcy wzmocnili twierdzę Hadżibej budując m. in. cytadelę otoczoną kamiennym murem. Twierdza została zdobyta przez oddziały rosyjskie kniazia Potiomkina. Jeden z nich dowodzony był przez Osipa Michajłowicza de Ribasa, który w powstaniu Odessy odegrał pierwszoplanową rolę. Warto wspomnieć, że w szturmie wzięły również udział oddziały kozaków czarnomorskich. Wojna zakończyła się

podpisaniem traktatu pokojowego, w wyniku którego Hadżibej znalazł się w granicach imperium rosyjskiego. Rozpoczął się okres zasiedlania ludności celem zagospodarowania odzyskanych terenów. Początkowo planowano wybudować na miejscu Hadżibeja nową twierdzę i wykorzystywać ją jako bazę wojenną dla floty czarnomorskiej. Plan powstania miasta portowego nad morzem Czarnym przedstawił Katarzynie II Osip de Ribas. Zamierzał on na południu imperium rosyjskiego wybudować potężny port wojskowo-handlowy, który w przyszłości miał się stać wyrazem potęgi Rosji na południowym jej krańcu. Pomysł spodobał się Katarzynie II. 27 maja 1794 roku podpisała rozporządzenie, nakazujące przekształcenie osady Hadżibej w miasto portowe, wyznaczając równocześnie de Ribasa głównym nadzorcą projektu. Rozporządzenie Katarzyny II dawało przyszłemu miastu niesamowite przywileje, m. in. zwolnienie od podatków, wydanie nowym mieszkańcom pomocy materialnej w celu zasiedlenia, budowę cerkwi. Dzięki rozporządzeniu stawało się jednym z najbogatszych i najszybciej rozwijających się miast carskiej Rosji.

Zarówno położenie, jak i przychylność władz imperium zwiększały szanse powstałego miasta na szybki rozwój. Na budowę portu zostały przeznaczone ogromne jak na tamte czasy środki finansowe. Finansowo miasto zostało zabezpieczone, jednak niezbędny był napływ ludności. Swoją polityką Katarzyna II zachęciła cudzoziemców do osiedlania się na terenach powstałej Noworosji. Otrzymali oni wiele przywilejów, dzięki czemu do budowanego miasta zaczęli tłumnie przybywać Niemcy, Francuzi, Włosi, Bułgarzy, Grecy. Projekt budowy miasta caryca poleciła wykonać holenderskiemu inżynierowi wojennemu, François Sainte de Wollant. 2 września 1794 roku założono pierwsze fundamenty pod budowę portu i właśnie ten dzień uznawany jest za datę powstania Odessy. Tego samego dnia zostały postawione również pierwsze fundamenty pod budowę dwóch cerkwi prawosławnych.

Swą nazwę Odessa zawdzięcza Katarzynie II. Krąży anegdota mówiąca o tym, że podczas jednego z balów, w obecności carycy, rozpoczęto rozmowę o budowie nowego czarnomorskiego portu na miejscu

Osip de Ribas

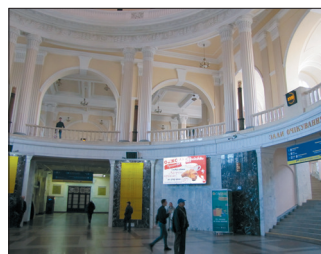
Spacer z dworca kolejowego do centrum starej Odessy

Jestem pewien, że **dworzec kolejowy** w Odessie zachwyci Cię. Zarówno od strony torów kolejowych, jak i od strony miasta, robi on niesamowite wrażenie. Marzenie grafa Woroncowa, aby w Odessie uruchomić kolej żelazną nie spełniło się za jego życia. Dopiero w 1863 roku w Sankt Petersburgu podjęto decyzję o budowie połączenia kolejowego pomiędzy tymi dwoma ważnymi miastami.

Budynek dworca w Odessie budowano w latach 1879—1883. Charakterystyczną cechą odeskiego dworca jest to, że tory kolejowe kończą się właśnie na nim. Większość dworców na świecie przyjmuje pociągi, z których wysiadają i wsiadają kolejni pasażerowie, a pociąg kontynuuje trasę. W Odessie pociąg tra-

fia w ślepą uliczkę, lecz jak mawiają mieszkańcy, trafiając do Odessy nie ma sensu kontynuować dalszej podróży. A co? Zgadzam się z nimi całkowicie. Dworzec został wybudowany na podstawie projektu rosyjskiego architekta Wiktora Szretiera. W czasie II wojny światowej budynek dworca uległ zniszczeniu. Budowa nowego dworca trwała od listopada 1950 roku do lipca 1952. Uroczyste otwarcie nastąpiło 12 lipca. Nad wejściem głównym wybito trzy daty, rok 1905 w pamięć o pierwszej rewolucji, rok 1917 w pamięć o rewolucji październikowej oraz rok 1944, aby uczcić datę wyzwolenia Odessy spod okupacji rumuńskiej. Na szczycie budynku dworca widoczna jest grupa rzeźb, w centrum której znajduje się posąg kobiety z gołębiem pokoju w

rękach, co ma symbolizować bohaterstwo mieszkańców Odessy w czasie II wojny światowej. Na odeskim dworcu kolejowym znajduje się praktycznie wszystko, co jest niezbędne dla pasażera, od poczty po salon fryzjerski, aptekę, przechowalnię bagażu, kioski z produktami spożywczymi i pamiątkami, restauracje i kawiarnie.

Hala dworca kolejowego

Dworzec kolejowy w Odessie

Skwer, leżący w obrębie ogromnego placu przydworcowego, nazywany jest **skwerem Puszkina** i rozciąga się z niego cudowny widok na ulicę Puszkińską prowadzącą prosto do centrum Odessy. Zwróć uwagę na ruch komunikacyjny odbywający się na placu. Wydaje się w pierwszym momencie, że panuje na nim ogromny chaos, jednak po dłuższej obserwacji okazuje się, że wszystko odbywa się bardzo sprawnie i bezkolizyjnie.

Bezpośrednio przed dworcem zatrzymują się marszrutki, którymi można dojechać do największego w tej części Europy placu targowego o nazwie "7 kilometr". Cena przejazdu wynosi 10 hrywien. Na słupku przystankowym wisi mały głośnik, z któ-

Kulikowe Pole

k którzy podczas tamtych wydarzeń oddali swoje życie, zostało pogrzebanych w jednej mogile, która znajduje się od strony ulicy Kanatnej.

Na początku XX wieku, plac coraz częściej był wykorzystywany do celów rozrywkowych. Występowały tutaj cyrki, świętowano Nowy Rok, Boże Narodzenie, Wielkanoc. Po II wojnie światowej Kulikowe Pole ozdobiono kwietnikami oraz zasadzono na nim drzewa. W 1958 roku na placu wybudowano monumentalny budynek, obecnie siedzibę związków zawodowych. W 1967 roku w samym centrum placu odsłonięto pomnik Lenina i nazwę placu zmieniono na plac Rewolucji Październikowej. W 1990 roku władze miasta postanowiły ożywić stuletnią tradycję i wykorzystać Kulikowe Pole jako miejsce festynów, dziecięcych świąt, turniejów, dyskotek, występów popularnych artystów. W 2006 roku usunięto pomnik Lenina. Kulikowe Pole stało się geograficznym centrum miasta. Chodzą słuchy, że pod powierzchnią placu planowana jest budowa centrum targowo-rozrywkowego, jednak nie widziałem, aby odbywały się jakiegokolwiek prace zmierzające w tym kierunku.

Stoiska z używanymi książkami przy Kulikowym Polu

Stojąc na Kulikowym Polu nie sposób nie zauważyć znajdującej się **pod numerem 66 przy ulicy Pantelejmonowskiej** wspaniałej cerkwi ze złotymi kopułami. Jest to jedna z piękniejszych odeskich prawosławnych świątyń, **monaster Św. Pantelejmona**. Cerkiew została poświęcona 10 kwietnia 1896 roku. W 1923 roku władza sowiecka nakazała jej zamknięcie. Ponownie cerkiew oddano do użytku wiernych w czasie II wojny światowej 15 czerwca 1943 roku. W 1961 roku świątynię zamknięto, aby ponownie zezwolić na odprawianie mszy w 1990 roku.

No i tym sposobem dotarliśmy do jednej z najpiękniejszych ulic miasta. **Ulica Puszkińska** pojawiła się na mapie Odessy w 1827 roku i

nosiła początkowo nazwę Włoska. Ulicą Puszkińską stała się dopiero 20 czerwca 1880 roku. W latach 1823—1824 mieszkał w jednej z jej kamienic wielki rosyjski poeta Aleksander Puszkina. Ulica Puszkińska biegnie od placu przy radzie miejskiej do placu przy dworcu kolejowym. Stanowi ona swoiste połączenie między dworcami morskim i kolejowym. Jej długość wynosi około dwóch kilometrów. Spacerując ulicą Puszkińską ma się wrażenie, że znajdujemy się w ocienionym tunelu, dzięki licznym drzewom znajdującym się po obydwóch stronach ulicy. Jest ona na całej długości wyłożona kostką brukową. Nasz spacer rozpoczniemy od końca ulicy. Jej administracyjny początek znajduje się przy skrzyżowaniu z ulicą Lanżeronowską. Warto przy okazji wspomnieć o ważnym fakcie, iż numeracja wszystkich ulic w centrum Odessy rozpoczyna się od strony morza. Bardzo ułatwia to orientację w mieście.

Pod numerem 79 przy ulicy Puszkińskiej znajduje się przepiękny **monaster Św. Eliasza**, który powstał w 1884 roku w celu koordynowania pielgrzymek Rosjan na świętą górę Athos leżącą w Grecji, organi-

Monaster Św. Pantelejmona

Spis treści

Wprowadzenie.....	3
Historia Odessy.....	5
Spacer z dworca kolejowego do centrum starej Odessy	13
Spacer ulicą Deribasowską	39
Spacer z placu Sobornego do parku im. Tarasa Szewczenki	46
Spacer z dworca kolejowego do Diukowskiego parku	64
Spacer z Mołdawanki do bulwaru Żwanieckiego	78
Spacer po Francuskim bulwarze	87
Spacer odeskimi plażami.....	98
Polskie ślady w Odessie	104
Muzea.....	110
Teatry	122
Praktyczne informacje	125